

הנוסח המנופה של היד החזקה

יהושע בלאו

רכנו משה בן מימון, ספר משנה תורה, יוצא לאור פעם ראשונה על-פי כתבי-יד תימן, עם פירוש מקיף, הגיה, לקט ופירוש יוסף בכה"ר דוד קאפח, מכון מש"ה לחקר משנת הרמב"ם, מיסודה של אגודת הליכות עם ישראל, כרך א, ספר המדע, חשמ"ד; כרך ב, ספר אהבה, נוסח התפילה, חשמ"ה.

ואת נוסח התפילה. מעמדו המיוחד של כתבי-יד זה נעוץ כהערה אוטוגרפית של הרמב"ם, הבאה בסוף ספר אהבה: 'הוגה מספרי אני משה בר מימון זצ"ל'. מאחר שנוסחו של כתבי-יד זה זהה למעשה בכול עם נוסח תימן, נמצאנו למדים על טיבם המעולה של כתבי-יד תימן. בינתיים נתפ-רסמו העתקתו של כ"י אוקספורד בידי מ"ח חיימסאהן (ספר מדע, ניו-יארק תרצ"ז; ספר אהבה, יחד עם מהדורה מחודשת של ספר מדע, ירושלים תשכ"ב) ונוסח התפילה בידי ד' גולדש-מידט (עיין: קאפח, כרך ב, עמ' תשט), וכל הרוצה להשוות נוסח זה עם נוסח תימן שאצל קאפח, יבוא ויגלה עד כמה זהים שני נוסחים אלו.

השווייתי את הלכות תשובה, פרק א וכן פרק ב עד סוף הלכה (לפי הנוסח המקובל), ולא מצאתי הבדלים בין שני הנוסחים אלא שניים: א, א, סוף (לפי הספירה המקובלת): אוקספורד — 'אינו מתכפר', תימן — 'אין מתכפר'; ב, ה, סוף: אוקספורד — 'לפרסם עצמו', תימן — 'לפרסם חטאו'. אכן חבל, שהרב קאפח לא השווה בשני ספרים אלו את נוסח תימן עם כ"י אוקספורד. לפחות בעניין אחד נדמה לי, שכ"י

תרבותו של עם ישראל הגיעה לאחד משיאיה בימי הביניים בארצות דוברות ערבית. אולם בעת החדשה נותק הקשר החי עם התרבות הערבית-היהודית הזאת, ולא נשתמר אלא בתימן. מכין המלומ-דים, המסכמים מורשת זו בשבילנו ומשמרים אותה, כולט מפעלו של הרב יוסף קאפח, הן באיכותו הן בכמותו העצומה, כמות הנעשית איכות. כעת התחיל להוציא את היד החזקה של הנשר הגדול, לפי כתבי-יד תימן עם פירוש מקיף, וכבר עלה בידו להגיש לנו את שני הספרים הראשונים של החיבור, את ספר המדע ואת ספר אהבה (כולל נוסח התפילה). גרעינו של מפעל זה הוא פירושו המקיף, אולם לכותב שורות אלו אין הידיעות והסמכות להביע דעה עליו. אצטמצם אפוא בדיון קצר בנוסח המיוחד של מהדורה זו, הרי הוא נוסח תימן. דיון בנוסח זה מן הראוי להתחילו במאמרו הפרוגראמטי החשוב מאוד (על אף היקפו המצומצם) של י' יואל, 'נוסח מקובל ונוסח מוגה בספר משנה תורה לרמב"ם', קרית ספר, יט (תש"ב/ג), עמ' 140-143. נקודת המוצא של יואל היא כ"י הנטינגטון 80 (אוקספורד 577), המכיל את ספר המדע, את ספר אהבה

תימן תישמט. לא מוכן לי, מדוע כותב הרב קאפח: 'יודעתי, כי לא ימתקו הדב־ריס לחיך רבים'. איש אינו מגן על כתב־יד אוקספורד בגלל חביבותו היתרה, אלא מפני שחברו בו עדות אישור הרמב"ם ועדות כתבי־יד תימן.

טענת הרב קאפח (שם, עמ' תשיא), שהרמב"ם קיבל את נוסח תפילתו מיהודי תימן, אינה נראית כלל. יודעים אנו, שהרמב"ם השפיע ביותר על יהודי תימן, ועל כן מסתבר ביותר שהם קיבלו את נוסח תפילתו. ההנחה ההפוכה, שהרמב"ם, יהודי ספרדי, שחי במצרים, קיבל את נוסח יהודי תימן, מוזרה ביותר. ומסתברים דברי גולדשמידט, כי נוסח התפילה שמסר הרמב"ם הוא מה שהיה נהוג בזמנו במצרים. ואין לשאול עם הרב קאפח (שם, עמ' תשי): כיצד מוצאים בפי רבנו נוסח שונה מן הנוסח שקבע בספרו. שהרי שונה היה נוסח מצרים מן הנוסח הספרדי, שהורגל בו בנעוריו.

אולם אין אלו אלא פרפראות. ייתכן שכמה מכוונותיו של הרב קאפח אינן רצויות, אולם מעשיו רצויים ורצויים. הוא מגיש לנו את הנוסח הטוב ביותר של החיבור הנדון, הוא נוסח תימן. אנו מבר־כים אותו, שימשיך במפעלו האדיר ויִצָּח את כולנו בנוסח המנופה של היד החזקה.

אוקספורד משקף נוסח קדום יותר. שונה ספירת ההלכות בנוסח תימן מזו שבנוסח המקובל. והנה בכ"י אוקספורד יש קטעים, שההלכות ממוספרות (כגון בהלכות תשובה, ואכן זהה המיספור עם זה המצוי בכתבי־יד תימן), אך יש שאינן ממוספרות כלל ורק שלוש נקודות ורווח מציינים את המעבר מהלכה להלכה. מסתבר לכאורה, שהנשר הגדול לא מיספר את ההלכות כלל. כתבי־יד אוקספורד משקף שלב ביניים: המעתיקים התחילו למספר, אך לא סיימו את מלאכתם, ואילו בנוסח תימן (כמוהו בנוסח המקובל, על אף ההבדלים) המיספור הוא מלא.

הרב קאפח אמנם המעיט בערכו של כתבי־יד אוקספורד (ראה: ספר אהבה, עמ' תשט). הוא צודק, שאישורו של הנשר הגדול, שכתבי־יד אוקספורד הוגה מספרו, אינו ערובה שהוגה כהוגן. אולם כפי שהראה יואל, כ"י אוקספורד ונוסח תימן הם בבחינת צבת בצבת עשויה ואחד מעיד על חברו. העובדה, שכתבי־יד אוקספורד זהה עם נוסח תימן, מעידה כמאה עדים שההגה נעשתה כהוגן וכתבי־יד אוקספורד הוא העדות הקדומה ביותר של מה שכינה יואל 'הנוסח המוגה'. טול את כתבי־יד אוקספורד, והוכחה מכרעת לטיבו המעולה של נוסח

מילים עבריות בספרדית־יהודית

אורה (רודריג) שורצולד

דוד בנכנשתי, מלים עבריות בספרדית־יהודית, ירושלים, הוצאת מורשת (בהוצאת ועד עדת הספרדים בירושלים והמרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח במשרד החינוך והתרבות ובשיתוף עם המכון לחקר יהדות שאלוניקי) תשמ"ה, טז + 171 עמודים.

'מלים עבריות בספרדית־יהודית' הוא בעיקרו מילון למילים העבריות (והאר־מיות), שחדרו לספרדית־היהודית (להלן: ס"י), שבפי יהודי סאלוניקי. ראשיתו של הספר במאמר 'המלים העבריות בשפה היהודית־ספרדית', שפורסם בספר היובל